

Κ. Γάτσιος

«Δεν μπορούμε να μιλάμε για έξοδο από την κρίση με 28% ανεργία»

Ο Πρύτανης του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών Κ. Γάτσιος στο naftemporiki.gr (1ο μέρος)

Πέμπτη, 13 Μαρτίου 2014 10:24

Είπε στο naftemporiki.gr

- Το παραγωγικό πρόβλημα είναι το μείζον (και αποσιωπάται). Τα άλλα έπονται.
- Ο δρόμος που πρέπει να διανύσουμε είναι μακρύς και δύσκολος.
- Εκτός πραγματικότητας οι πανηγυρισμοί περί πλεονασμάτων.
- Η βελτίωση στο εμπορικό ισοζύγιο οφείλεται δυστυχώς στις εισαγωγές.
- Η συζήτηση για το πλεόνασμα δεν είναι ανεξάρτητη από τις εκλογές.
- Η Ελλάδα συνεχίζει να ανταγωνίζεται στο ίδιο «καλάθι» προϊόντων με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία.

«Το παραγωγικό πρόβλημα της χώρας όχι μόνο δεν έχει επιλυθεί αλλά δεν ξεκίνησε καν να επιλύεται», δηλώνει χαρακτηριστικά ο Πρύτανης του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών Κωνσταντίνος Γάτσιος, από το βήμα διαλόγου του naftemporiki.gr για τα δομικά χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας.

- [Φάκελος: Ελληνική Οικονομία](#)

Ο κ. Γάτσιος θεωρεί ότι τα προβλήματα ανταγωνιστικότητας στην Ελλάδα οφείλονται κυρίως στην αδυναμία απορρόφησης τεχνολογικών, καινοτόμων παρεμβάσεων στην παραγωγική διαδικασία. Σε αυτό το πλαίσιο, επικαλείται διεθνείς πίνακες οι οποίοι εστιάζουν σε ποιοτικά χαρακτηριστικά των «διεθνώς εμπορευσίμων» των χωρών του [ΟΟΣΑ](#). Παρατηρεί δε ότι από την αξιοσημείωτη

βελτίωση ύψους 19,2 δισ. ευρώ στο εμπορικό ισοζύγιο λοιπών αγαθών, τα 19 δισ. ευρώ οφείλονται σε μείωση των εξόδων για εισαγωγές και μόλις τα 0,2 δισ. ευρώ σε αύξηση των εσόδων από εξαγωγές. Ο ίδιος κάνει λόγο για «πλήρη απουσία στοιχειωδών έστω συμβολών για τον ρόλο των περιφερειών και των δήμων σε ένα εθνικό σχέδιο εξόδου από την κρίση».

Μια σειρά πολιτικών παραγόντων, αλλά και οικονομικών αναλυτών, εκτιμά ότι η επίτευξη πρωτογενούς πλεονάσματος και πλεονάσματος στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών το 2013 προοιωνίζεται ότι ήδη εισερχόμαστε στη «μεταμνημονιακή» περίοδο, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την αίσθηση σταθερότητας και ευρύτερης προοπτικής της ελληνικής οικονομίας. Ποια είναι η γνώμη σας; Πού βρισκόμαστε και προς ποια κατεύθυνση βαδίζουμε;

Κατ' αρχάς ένα σχόλιο. Η έξοδος από την πρωτοφανούς έκτασης, βάθους και εύρους κρίση την οποία διανύουμε απαιτεί να υπάρχει στους πολίτες και, επομένως, στο δημόσιο διάλογο, μια ορθή και ακριβής αντίληψη της κατάστασης χωρίς ωραιοποιήσεις, δημαγωγίες και στρουθοκαμηλισμούς. Χρειάζεται να κατανοούμε πού βρισκόμαστε, να ξέρουμε πού θέλουμε να πάμε, και να είμαστε διατεθειμένοι να κάνουμε αυτό που είναι απαραίτητο για να φτάσουμε εκεί. Για να μπορέσουμε να πορευτούμε, το ένα πόδι το προσφέρει η αλήθεια, η ειλικρίνεια, ενώ το άλλο η αίσθηση δικαίου μεταξύ των πολιτών για τις επιλογές που γίνονται.

Δυστυχώς, όμως, ο δημόσιος διάλογος είναι «φτωχός», αναντίστοιχος με τις ανάγκες της χώρας. Καθώς τα καίρια και σημαντικά ερωτήματα δεν τίθενται, οι κατάλληλες απαντήσεις δεν δίδονται, με αποτέλεσμα οι παραλογισμοί και οι παραισθήσεις να βρίσκουν γόνιμο έδαφος. Είναι και αυτό στοιχείο της υπανάπτυξης της χώρας και της χρεοκοπίας της. Γιατί, συνήθως, της οικονομικής προηγείται η πνευματική χρεοκοπία, η χρεοκοπία ιδεών. Είναι ενδεικτικό ότι, ενώ διανύουμε μια προεκλογική περίοδο δημοτικών και περιφερειακών εκλογών καθώς και ευρωεκλογών, είναι πλήρης η απουσία στοιχειωδών έστω συμβολών για τον ρόλο των περιφερειών και των δήμων σε ένα εθνικό σχέδιο εξόδου από την κρίση. Όπως είναι πλήρης και η απουσία επεξεργασιών για το μέλλον της Ευρώπης και τη θέση της χώρας σε αυτό.

Η συζήτηση για το πρωτογενές πλεόνασμα, η οποία ασφαλώς και δεν είναι ανεξάρτητη από το γεγονός ότι διανύουμε προεκλογική περίοδο, ακολουθεί το πλαίσιο που περιέγραψα παραπάνω. Το κρίσιμο ερώτημα, κατά πόσο δηλαδή το πλεόνασμα που προκύπτει, στον βαθμό που προκύπτει, έχει προσωρινό και συγκυριακό χαρακτήρα εξαιτίας, για παράδειγμα, των έκτακτων μέτρων φορολόγησης και, μάλιστα, με αναδρομικό χαρακτήρα, καθώς και τη μη πληρωμή υποχρεώσεων του Δημοσίου προς τρίτους, ή κατά πόσο έχει μονιμότερο χαρακτήρα εξαιτίας, για παράδειγμα, μεταβολών στις παραγωγικές δυνατότητες της οικονομίας, παραμένει στο περιθώριο. Αντίθετα, η συζήτηση εγκλωβίζεται και αποπροσανατολίζεται στο ύψος και τον τρόπο διανομής του.

Επιπλέον, οι κυβερνητικοί πανηγυρισμοί δημιουργούν τη ψευδαίσθηση ότι «το πρόβλημα, λίγο-πολύ, λύθηκε ή λύνεται» και ότι «όπου να 'ναι βγαίνουμε από την

κρίση», καλλιεργώντας προσδοκίες για διανομή προσόδων. Όμως, το κύριο και θεμελιώδες πρόβλημα που αντιμετωπίζει η χώρα είναι η κατάρρευση του παραγωγικού της ιστού. Το δημοσιονομικό πρόβλημα, που ασφαλώς υφίσταται, είναι σε μεγάλο βαθμό, απόρροια αυτού του προβλήματος. Όπως, βέβαια, και η πρωτοφανής ανεργία. Δεν μπορούμε να μιλάμε για έξοδο από την κρίση όταν έχουμε ποσοστά ανεργίας περί το 28%. Το παραγωγικό πρόβλημα της χώρας, όμως, απουσιάζει από το δημόσιο διάλογο, το θέμα αποσιωπάται, ή, στην καλύτερη περίπτωση, συζητείται περιφερειακά, αντί να είναι το κεντρικό θέμα γύρω από το οποίο οργανώνεται η οικονομική μας πολιτική. Έτσι, δυστυχώς, όχι μόνο δεν έχει επιλυθεί αλλά δεν ξεκίνησε καν να επιλύεται, οι προσδοκώμενοι πρόσοδοι προς διανομή υπάρχουν μόνον υπό την μορφή παραισθήσεων και η «έξοδος από την κρίση» συνιστά ονειροφαντασία.

Η δημοσιονομική προσαρμογή, που πράγματι υπήρξε, χωρίς την εκ παραλλήλου παραγωγική αναγέννηση της χώρας παραπέμπει στον Σίσυφο. Θα έπρεπε, για παράδειγμα, να μας απασχολεί πολύ περισσότερο από το πλεόνασμα η κατάρρευση, μεταξύ των άλλων, της χαλυβουργίας, καθώς και το γεγονός ότι δεν ασχοληθήκαμε με αυτήν παρά μόνο όταν έβαλε λουκέτο. Προσωρινό, ελπίζω, καθώς, αν η πορεία αυτή δεν αναστραφεί, το κόστος που θα προκαλέσει θα είναι πραγματικό, όχι λογιστικό, πολλαπλάσιο του όποιου πρωτογενούς πλεονάσματος και με βάθος χρόνου, όχι εφήμερο.

Συμπερασματικά, η όλη συζήτηση περί πρωτογενούς πλεονάσματος, όπως εξελίσσεται, βρίσκεται σε απόλυτη δυσαρμονία με αυτό που έλεγα προηγουμένως. Ότι, δηλαδή, θα πρέπει να κατανοούμε πού βρισκόμαστε και να γνωρίζουμε πού και πώς θέλουμε να πάμε. Ούτε βοηθά, όπως ορισμένοι πιστεύουν ή θέλουν να πιστεύουν, στις διαπραγματεύσεις με τους δανειστές μας με σκοπό την απομείωση του χρέους. Όποιος διαβάσει την απόφαση του [Eurogroup](#) της 27 Νοεμβρίου 2012 το καταλαβαίνει αυτό.

Η χώρα, η οικονομία, η κοινωνία χρειάζονται έναν ευρύτερο ορίζοντα από αυτόν των επόμενων εκλογών και, θα έλεγα, των όποιων εκλογών.

Υπάρχει πάντως και το πλεόνασμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Για πρώτη φορά από το 1948, το ισοζύγιο παρουσίασε το 2013 πλεόνασμα 1,2 δισ. ευρώ. Πώς αξιολογείτε αυτήν την παράμετρο;

Αν κανείς μελετήσει την εξέλιξη του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών από το 2008, όταν ξεκινούσε η παρούσα κρίση, παρατηρεί μια βελτίωση ύψους 38 δισ. ευρώ, από έλλειμμα 36,8 δισ. ευρώ το 2008 σε πλεόνασμα 1,2 δισ. ευρώ το 2013. Πρόκειται, πράγματι, για μια εντυπωσιακή βελτίωση. Αξίζει να την αναλύσουμε λίγο περισσότερο, επικεντρωνόμενοι στην εξέλιξη της σημαντικότερης συνιστώσας του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, αυτή του εμπορικού ισοζυγίου. Θα μας βοηθήσει αυτό να δούμε εναργέστερα το παραγωγικό μας πρόβλημα. Από τα προαναφερθέντα 36 δισ. ευρώ, τα 26,7 δισ. ευρώ οφείλονται σε βελτίωση του

εμπορικού ισοζυγίου, το οποίο παραμένει μεν ελλειμματικό αλλά σε σημαντικά χαμηλότερα επίπεδα, από -44 δισ. ευρώ το 2008 στα -17,3 δισ. ευρώ το 2013.

Ας κάνουμε ένα επιπλέον βήμα μελετώντας την εξέλιξη του λεγόμενου εμπορικού ισοζυγίου χωρίς καύσιμα και πλοία, χωρίς δηλαδή το ισοζύγιο εσόδων-εξόδων που προέρχεται από το εμπόριο καυσίμων, τον εφοδιασμό πλοίων κ.λπ. Αυτό, το λεγόμενο και εμπορικό ισοζύγιο λοιπών αγαθών, θα μας επιτρέψει να εστιαστούμε στη σχέση εισαγωγών-εξαγωγών που σχετίζεται με την παραγωγή και εμπορία προϊόντων του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα. Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι η συνεισφορά του εμπορικού ισοζυγίου λοιπών αγαθών στην προαναφερθείσα συνολική βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου των 26,7 δισ. ευρώ ανέρχεται στα 19,2 δισ. ευρώ, από -27,2 δισ. ευρώ το 2008 στα -8 δισ. ευρώ το 2013.

Το κρίσιμο ερώτημα, εν προκειμένω, είναι σε ποιο βαθμό η παραπάνω αξιοσημείωτη βελτίωση στο εμπορικό ισοζύγιο λοιπών αγαθών οφείλεται σε μείωση των εισαγωγών και σε ποιο βαθμό σε αύξηση των εξαγωγών. Δυστυχώς, παρατηρούμε ότι οφείλεται σχεδόν εξ ολοκλήρου στις εισαγωγές. Από τη βελτίωση ύψους 19,2 δισ. ευρώ στο εμπορικό ισοζύγιο λοιπών αγαθών, τα 19 δισ. ευρώ οφείλονται σε μείωση των εξόδων για εισαγωγές και μόλις τα 0,2 δισ. ευρώ σε αύξηση των εσόδων από εξαγωγές.

Συγκεκριμένα, τα έξοδα για εισαγωγές λοιπών αγαθών μειώθηκαν από 41,2 δισ. ευρώ το 2008 στα 22,2 δισ. ευρώ το 2013. Αξιοσημείωτο είναι ότι το μεγαλύτερο μέρος αυτής της βελτίωσης των 19 δισ. ευρώ έλαβε χώρα πριν το πρώτο μνημόνιο. Μεταξύ 2008 και 2010 οι εισαγωγές μειώθηκαν κατά 14,2 δισ. ευρώ. Η προσαρμογή, δηλαδή, ήταν εμπροσθοβαρής.

Διαφορετική είναι η εικόνα που παρουσιάζουν οι εξαγωγές. Δεν είναι μόνο ότι η αύξηση που παρουσίασαν ήταν ισχνή, από 14 δισ. ευρώ το 2008 στα 14,2 δισ. ευρώ το 2013. Είναι, επίσης, ότι αρχικά παρουσίασαν πτώση στα 11,3 δισ. ευρώ το 2010, για να αρχίσουν να ανακάμπτουν μόνο μετά το πρώτο Μνημόνιο ενώ, επιπλέον, η ανάκαμψη αυτή χαρακτηρίζεται από πτωτικούς ρυθμούς: 13,3 δισ. ευρώ το 2011, 13,9 δισ. ευρώ το 2012 και 14,2 δισ. ευρώ το 2013. Η μάλλον αδύναμη αντίδραση τού εγχώριου τομέα των «διεθνώς εμπορευσίμων» και τα σημάδια κόπωσης που ήδη παρουσιάζει, αντανακλούν την έλλειψη δυναμικότητάς του, ενώ η περιορισμένη βελτίωση της ανταγωνιστικότητάς του λόγω μείωσης του εργατικού κόστους αντανακλά τα δομικά και διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του. Σημειώνω, εν προκειμένω, ότι παρά το γεγονός ότι η χώρα δεν μπορεί σήμερα να χαρακτηριστεί ως χώρα υψηλού εργατικού κόστους, στην Έκθεση του World Economic Forum το Σεπτέμβριο του 2013 η Ελλάδα καταλαμβάνει μεταξύ 148 χωρών την 96^η θέση στην ανταγωνιστικότητα –τελευταία στην Ευρώπη και μόλις 10 θέσεις πάνω από την Βολιβία.

Το παραγωγικό πρόβλημα, επομένως, της χώρας δεν είναι απλά οξύ. Είναι, επιπλέον, και σύνθετο στην επίλυσή του, καθώς τα προβλήματα ανταγωνιστικότητας στην Ελλάδα οφείλονται όχι τόσο στο ύψος των μισθών, όσο κυρίως στην αδυναμία απορρόφησης τεχνολογικών, καινοτόμων παρεμβάσεων

στην παραγωγική διαδικασία. Αυτό φαίνεται καθαρά σε σχετικούς διεθνείς πίνακες οι οποίοι εστιάζουν σε ποιοτικά χαρακτηριστικά των «διεθνώς εμπορευσίμων» των χωρών του ΟΟΣΑ, όπως το είδος της χρησιμοποιούμενης τεχνολογίας και την προστιθέμενη αξία τους. Σύμφωνα με τους πίνακες αυτούς, η Ελλάδα της λεγόμενης «ανάπτυξης» και «σύγκλισης» βρισκόταν την περίοδο 2001-2007 και συνεχίζει να βρίσκεται σήμερα στην ίδια ομάδα χωρών, να ανταγωνίζεται στο ίδιο «καλάθι» προϊόντων με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία. Παρά με τους εταίρους της στην ΕΕ. Η εύκολη λύση της μείωσης του εργατικού κόστους, επομένως, προφανώς δεν επαρκεί. Χρειάζεται πλέγμα πολιτικών που θα θεραπεύει το πρόβλημα. Η ενίσχυση της εφαρμοσμένης έρευνας και καινοτομίας τόσο στο εσωτερικό των επιχειρήσεων όσο και εκτός αυτών, καθώς και η συνεργασία των επιχειρήσεων με φορείς τέτοιας έρευνας, όπως τα πανεπιστήμια, αποκτά σπουδαιότητα στρατηγικής σημασίας.

Αν στα παραπάνω προσθέσει κανείς το ότι ο τομέας των «διεθνώς εμπορευσίμων» ως ποσοστό του ΑΕΠ στην Ελλάδα ήταν ακόμη και πριν την κρίση ο μικρότερος μεταξύ των χωρών της Ευρωζώνης και με πτωτικές τάσεις, 25% το 2000 και 20,5% το 2009, και ότι τα ποσοστά αυτά γίνονται ακόμη μικρότερα, 16% το 2000 και 11,5% το 2009, όταν αναφερόμαστε σε κλάδους που οφείλουν να «κυνηγούν» τις τεχνολογικές εξελίξεις, όπως είναι οι κλάδοι μεταποίησης και πληροφορικής, τότε αρχίζει κάποιος να καταλαβαίνει πού ακριβώς βρισκόμαστε.

Εστιάζω στον τομέα των «διεθνώς εμπορευσίμων» γιατί είναι εκεί που συμπυκνώνονται οι παραγωγικές δυνατότητες μιας οικονομίας και, επομένως, είναι αυτός που μπορεί να τροφοδοτήσει μια διαδικασία «ενδογενούς» ανάπτυξης. Η σημερινή συρρίκνωσή του είναι αυτή που, κατά κύριο λόγο, καθορίζει πόσες θέσεις απασχόλησης μπορεί μια οικονομία να υποστηρίξει, τι μισθούς μπορεί να πληρώσει, τι πλεόνασμα μπορεί να δημιουργεί και να αναδιανέμει.

Όλα τα παραπάνω θα πρέπει να κάνουν αντιληπτό πόσο εκτός πραγματικότητας βρίσκονται πανηγυρισμοί περί πλεονασμάτων ισοζυγίων και ισχυρισμοί περί σύντομης εξόδου από την κρίση. Ο δρόμος που πρέπει να διανύσουμε είναι μακρύς και δύσκολος.

«Η Ελλάδα χρειάζεται επενδύσεις ύψους 12 δισ. ετησίως»

Ο Πρύτανης του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών Κ. Γάτσιος στο naftemporiki.gr (2ο μέρος)

Παρασκευή, 14 Μαρτίου 2014 11:36

«Η αύξηση των επενδύσεων από το (πρωτικό) 13% του ΑΕΠ στον ευρωπαϊκό μέσο όρο του 20% συνιστά παράγοντα - κλειδί για την έξοδο από την κρίση και για πραγματική ανάπτυξη», εκτιμά ο Πρύτανης του Οικονομικού Πανεπιστημίου

Αθηνών Κωνσταντίνος Γάτσιος, από το βήμα διαλόγου του naftemporiki.gr για τα δομικά χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας.

Ο κ. Γάτσιος υπογραμμίζει ότι αυτή η διαφορά των 7 ποσοστιαίων μονάδων ισοδυναμεί με επενδύσεις ύψους 12 δισ. ευρώ ετησίως, που κατά τη γνώμη του μπορούν να ωθήσουν την οικονομία προς τα πάνω. Προσθέτει δε πως η προσέλκυση ιδιωτικών επενδύσεων είναι εφικτή, ιδιαίτερα αν συνεπικουρείται από τις χρηματοδοτήσεις του [ΕΣΠΑ](#) και των Διαρθρωτικών Ταμείων της ΕΕ. Σύμφωνα με τον πρότανη του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, οι τομείς οι οποίοι, αρχικά τουλάχιστον, μπορούν και είναι αναγκαίο να προσελκύσουν ιδιωτικά κεφάλαια, εγχώρια και ξένα, καθώς και δημόσιες επενδύσεις είναι τρεις: οι υποδομές, ο τουρισμός και η ενέργεια.

Είπε στο naftemporiki.gr

- Το δεύτερο Μνημόνιο αφιερώνει μόνο τρεις γραμμές στην ανάγκη για μείωση τιμών, μέσω μεταρρυθμίσεων στις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών.
- Καταστροφική η λογική ότι τα έσοδα πρέπει να προσαρμόζονται στα δεδομένα έξοδα και όχι το αντίστροφο.
- Χωρίς τη δημοσιονομική προσαρμογή η κατάρρευση της οικονομίας θα ήταν ακαριαία.
- Η διαπραγματευτική μας δύναμη θα δυναμώνει μόνο αν θα δυναμώνει η παραγωγική μας ικανότητα.
- Η έγνοια, ένθεν κακείθεν, του πολιτικού τόξου που φιλοδοξεί να κυβερνά μετά τη νέα συμφωνία είναι η σύμβαση να μην ονομαστεί «Μνημόνιο» όταν θα είναι αυτοί «στα πράγματα».
- Πολύ φοβάμαι ότι οι συζητήσεις με την τρόικα θα ολοκληρωθούν στο [Eurogroup](#) του Απριλίου, στην καλύτερη περίπτωση.
- Η οδική Εγνατία χρειάστηκε περισσότερο χρόνο για την ολοκλήρωσή της απ' ό,τι χρειάστηκε ο Υπερσιβηρικός.

Ποιες είναι κατά τη γνώμη σας οι επιλογές σήμερα με στόχο ένα βιώσιμο ελληνικό δημόσιο χρέος;

Γίνεται πολλή συζήτηση για το κατά πόσο ένα γενναίο κούρεμα, όπως προτείνει το [ΑΝΤ](#), ή μια επιμήκυνση του χρέους με ταυτόχρονη μείωση των επιτοκίων δανεισμού, όπως προτείνεται από την [Γερμανία](#), είναι η καταλληλότερη μέθοδος για τη βιωσιμότητα του ελληνικού δημόσιου χρέους. Από ένα σημείο και μετά, η συζήτηση αυτή έχει μόνο «ακαδημαϊκό» ενδιαφέρον. Ας πούμε ότι προσωπικά πιστεύω ότι η πρώτη μέθοδος είναι προτιμητέα. Και λοιπόν; Τελικά, εκείνο που έχει σημασία είναι αν οι δανειστές μας θα είναι διατεθειμένοι να την ακολουθήσουν. Και απ' ό,τι φαίνεται δεν είναι.

Για να αποκτήσουμε μια επαφή με την πραγματικότητα, ας παρατηρήσουμε ότι βρισκόμαστε αυτόν τον καιρό σε μια ατέρμονη διαδικασία συζητήσεων με την τρόικα για την εκταμίευση χρηματοδοτήσεων που θα έπρεπε να έχουν ολοκληρωθεί από τον περασμένο Δεκέμβρη. Και πολύ φοβάμαι ότι η διαδικασία αυτή δεν θα ολοκληρωθεί, όπως διαφαίνεται, στο Eurogroup του Μαρτίου, αλλά σε αυτό του Απριλίου, στην καλύτερη περίπτωση. Η επίκληση από ελληνικής πλευράς της ύπαρξης πρωτογενούς πλεονάσματος, σε συνδυασμό με την επίκληση της σχετικής απόφασης του Eurogroup του Νοεμβρίου 2012 αναφορικά με δανειακές διευκολύνσεις προς την Ελλάδα, δεν φαίνεται να βοήθησε στην επιτάχυνση της διαδικασίας. Αλλά, όπως προανέφερα, εκείνη η απόφαση δεν έθετε ως προϋπόθεση μόνο την ύπαρξη πρωτογενούς πλεονάσματος, αλλά και «...την πλήρη εφαρμογή όλων των όρων που περιέχονται στο Μνημόνιο...». Παρατηρήστε, επίσης, ότι, κατ' ουσία, αυτήν την περίοδο βρισκόμαστε σε συζητήσεις για την σύναψη νέας δανειακής σύμβασης, μετά τον Μάιο, ώστε να μπορέσουμε να συντάξουμε τον Προϋπολογισμό τού 2015. Και η έγνοια, ένθεν κακείθεν του πολιτικού τόξου που φιλοδοξούν τότε να κυβερνούν ή να κυβερνήσουν, είναι η νέα σύμβαση να μην ονομαστεί «Μνημόνιο», όταν είναι αυτοί «στα πράγματα», αλλά κάπως αλλιώς. Ας πούμε, «Σύμφωνο για την Ανάπτυξη», ή κάτι τέτοιο. Ακούγεται «φτηνό», και είναι. Δυστυχώς, όμως, είναι η πραγματικότητα.

Όλα αυτά καταδεικνύουν το πραγματικό, όχι φαντασικό, μέγεθος της διαπραγματευτικής μας δύναμης. Θα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι αυτή θα δυναμώνει, μόνο στο βαθμό και στο μέτρο που δυναμώνει η παραγωγική μας ικανότητα, ιδιαίτερα στον τομέα των «διεθνώς εμπορευσίμων». Παραγωγική ανασυγκρότηση και εξαγωγές είναι ο μόνος δρόμος που έχουμε μπροστά μας και ο μόνος τρόπος για μια υγιή ανάπτυξη. Αν τον ακολουθήσουμε με συνέπεια και αποφασιστικότητα, θα μπορούμε ταυτόχρονα να θέτουμε με πειστικότητα αιτήματα για τρόπους ελάφρυνσης του χρέους. Εκεί πρέπει να είναι η εστίαση των προσπαθειών μας, αντί στην κατασκευή σχετικών «σεναρίων».

Είναι η βιωσιμότητα των υφιστάμενων γραμμών παραγωγής και η δημιουργία νέων δίπλα από τις υπάρχουσες που μπορούν να εξασφαλίσουν τη βιωσιμότητα του χρέους. Όχι το αντίστροφο. Πρέπει να ασχοληθούμε με ουσιαστικό τρόπο και με τον παρονομαστή τού κλάσματος του χρέους.

Όπως γνωρίσαμε έως σήμερα το ελληνικό πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής, τι αφήνει πίσω του;

Όταν ξεκινούσε το πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής, τα Μνημόνια, η Ελλάδα ήταν στο χείλος τού γκρεμού, εάν δεν αιωρείτο ήδη στο κενό. Κανένας δεν μπορεί να έχει στα σοβαρά αντίρρηση για την αναγκαιότητα της δημοσιονομικής προσαρμογής. Όμως, το σταθεροποιητικό πρόγραμμα ήταν και είναι απλά μια απόπειρα διάσωσης από μια, καταστροφική για τη χώρα και κοινωνία μας, άτακτη χρεοκοπία. Το αποτέλεσμα της προσπάθειας αυτής δεν θα μπορούσε ποτέ να είναι εγγυημένο, ιδιαίτερα στις συνθήκες που χαρακτήριζαν την οικονομία μας, και σε κάθε περίπτωση εξαρτιόταν και εξαρτάται κυρίως από την συμπεριφορά του

σωζόμενου. Βέβαια, όσο επιτυχώς και αν εφαρμοζόταν, δεν θα μπορούσε να είναι ανώδυνο, αφού αποσκοπούσε στο να «προσγειώσει» την οικονομία σε ένα χαμηλότερο επίπεδο μακροχρόνιας, ευσταθούς ισορροπία, από εκείνο που την είχε οδηγήσει η τρελή κούρσα υπερκατανάλωσης και η «φούσκα» που αυτή είχε δημιουργήσει. Εάν η ελληνική οικονομία, παρότι ασθμαίνουσα και συρρικνούμενη, καταφέρνει να επιβιώνει και να ελπίζει σε μια έξοδο από την κρίση, τούτο οφείλεται στη δημοσιονομική προσαρμογή. Γιατί εάν, αντίθετα με ό,τι συνέβη τα προηγούμενα χρόνια, κυριαρχούσε η άποψη ότι ο δρόμος για την καταπολέμηση της επερχόμενης πτώχευσης περνούσε μέσα από τη δημιουργία ακόμη περισσότερων ελλειμμάτων, η κατάρρευση της οικονομίας θα ήταν ακαριαία.

Τώρα, εάν το ερώτημα είναι το κατά πόσο το σταθεροποιητικό πρόγραμμα, τόσο στη διάσταση της δημοσιονομικής προσαρμογής όσο και σε εκείνη της ανταγωνιστικής προσαρμογής, υλοποιήθηκε με τον αποτελεσματικότερο, παραγωγικότερο και δικαιότερο τρόπο, τότε θα σας απαντούσα αρνητικά. Συγκεκριμένα, νομίζω πως τρία είναι τα σημεία μιας ουσιαστικής κριτικής. Και τα τρία βαρύνουν, κατά κύριο λόγο, την ελληνική πλευρά, ως αρμοδίας για τα του οίκου μας. Το πρώτο είναι ότι υπήρξε μεγάλη καθυστέρηση στην αναγνώριση του μείζονος προβλήματος της ανταγωνιστικότητας, μόλις το 2012 με το δεύτερο Μνημόνιο. Η συζήτηση που οδήγησε στο πρώτο Μνημόνιο αφορούσε μόνο το δημοσιονομικό πρόβλημα, όταν επιτέλους η ύπαρξή του αναγνωρίστηκε στα τέλη του 2009.

Δεύτερο, η υλοποίηση της δημοσιονομικής προσαρμογής ακολούθησε τη γνωστή καταστροφική λογική ότι είναι τα έσοδα που πρέπει να προσαρμόζονται στα δεδομένα έξοδα και όχι το αντίστροφο, τα έξοδα στα δεδομένα έσοδα. Σημειώνω, ότι το ECOFIN, πριν τις εκλογές του 2009, συνιστούσε στην Ελλάδα να προχωρήσει σε μια δημοσιονομική προσαρμογή κυρίως προς την κατεύθυνση μείωσης των δαπανών και με τη λήψη μέτρων «διαρκούς απόδοσης» και όχι «μιας χρήσης». Όμως η Ελλάδα, και πριν και μετά τις εκλογές, κινήθηκε προς την αντίθετη κατεύθυνση, υιοθετώντας μέτρα «μιας χρήσης» από τη μεριά των εσόδων, με την επιβολή αλληπάλληλων μέτρων έκτακτης φορολογίας, άμεσης και έμμεσης, πάνω στα συνήθη φορολογικά υποζύγια καθώς και με οριζόντιες και εύκολες περικοπές δαπανών, όπως στο Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων. Η ανομολόγητη επιδίωξη κατά την εφαρμογή του πρώτου Μνημονίου το 2010, ήταν η δημοσιονομική προσαρμογή να πραγματοποιηθεί χωρίς να θιγούν τα «ιερά και όσια» της κομματοκρατίας, να προστατευθούν οι κομματικοί στρατοί στις ΔΕΚΟ και το ευρύτερο Δημόσιο με τους δεκάδες άχρηστους οργανισμούς, η διοίκηση των οποίων εξακολουθεί να προσφέρεται από το κόμμα-κάτοχο του κράτους στους αποτυχημένους πολιτευτές του.

Όσο δε αφορά το μείζον πρόβλημα ανταγωνιστικότητας, όταν το δεύτερο Μνημόνιο επιτέλους το ανακάλυψε το 2012, η επίλυσή του μέσω της αναγκαίας και αναπόφευκτης «εσωτερικής υποτίμησης» υπήρξε ημιτελής και προκλητικά μονομερής. Η «εσωτερική υποτίμηση» για να είναι επιτυχής οφείλει να περιλαμβάνει όλους τους συντελεστές κόστους (εργατικό κόστος, κόστος λοιπών συντελεστών παραγωγής) και τους συντελεστές τιμών. Όμως, εν προκειμένω,

υποτιμήθηκε και υποτιμάται μόνο η μισθωτή εργασία, ενώ το ίδιο δεν ισχύει για τους υπόλοιπους συντελεστές παραγωγής, ούτε για τις τιμές παραγωγού και καταναλωτή. Αξίζει να αναφερθεί, ότι το δεύτερο Μνημόνιο αφιερώνει μόνο τρεις γραμμές στην ανάγκη για μείωση τιμών, μέσω μεταρρυθμίσεων στις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών.

Μία από τις διαχρονικές παθολογίες της ελληνικής οικονομίας είναι ότι δεν αξιοποίησε αποτελεσματικά και με προοπτική τα αναπτυξιακά κονδύλια της ΕΕ. Τι χρειάζεται από εδώ και στο εξής για να επιτύχει η Ελλάδα τη μέγιστη δυνατή προστιθέμενη αξία των ευρωπαϊκών επενδύσεων;

Ο όρος «παθολογίες» που χρησιμοποιείτε, παραπέμπει ξανά στο προαναφερθέν άρθρο μου με τον Δημήτρη Ιωάννου. Δυστυχώς, η χρήση των κονδυλίων αυτών στην πρώτη περίοδο συμμετοχής μας στην ΕΕ ήταν αντίστοιχη με αυτήν του καθεστώτος χαμηλών επιτοκίων δανεισμού της περιόδου συμμετοχής μας στην ευρωζώνη. Χρησιμοποιήθηκαν πρωτίστως για να χρηματοδοτήσουν μια πλαστή ευημερία στα πλαίσια μιας παρασιτικής οικονομίας. Το πέρασμα από μια μετεμφυλιακή οικονομία, όπου μια κοινωνική πλειοψηφία δημιουργούσε το πλεόνασμα το οποίο, υπό μορφή προσόδου, διοχετευόταν σε μια ελεγχόμενου μεγέθους ομάδα κυρίαρχων στρωμάτων, σε μια μεταπολιτευτική οικονομία, όπου το δικαίωμα στην πρόσοδο κατέστη σχεδόν πάνδημο, ασχέτως παραγωγικής συνεισφοράς, οδήγησε σε μια τερατογένεση. Καθώς η ισχνή παραγωγική του βάση δεν αρκούσε για να το συντηρήσει, το παράδοξο ελληνικό κοινωνικο-οικονομικό μόρφωμα έπρεπε να αναζητήσει από αλλού την τροφοδοσία του με το απαραίτητο καταναλωτικό πλεόνασμα. Προς την κατεύθυνση αυτή χρησιμοποιήθηκαν και οι ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις, συμβάλλοντας σε μια επίπλαστη ευημερία και ενισχύοντας το ιδεολόγημα ότι η συμμετοχή μας στην Ευρώπη αρκούσε από μόνη της για τη λύση των όποιων προβλημάτων μας. Μια καταστροφική ελαφρότητα.

Έτσι, η οδική Εγνατία χρειάστηκε περισσότερο χρόνο για την ολοκλήρωσή της απ' ό,τι χρειάστηκε ο Υπερσιβηρικός, ενώ η ηλεκτροσιδηροδρομική Εγνατία έμεινε στα αζήτητα, το κομμάτι Πάτρα-Αθήνα της ΠΑΘΕ ακόμη κατασκευάζεται, ο δυτικός άξονας εκφυλίστηκε σε παρακάμπσεις Άρτας και Αγρινίου, τα μεγάλα λιμάνια της χώρας έμειναν ως είχαν. Για να περιορισθώ μόνο σε μερικά από τα έργα υποδομής που έχει ανάγκη η χώρα.

Σήμερα, η αύξηση των επενδύσεων από το 13% του ΑΕΠ στο οποίο βρίσκονται και, μάλιστα, με τάση πτωτική, στον ευρωπαϊκό μέσο όρο του 20% συνιστά παράγοντα-κλειδί για την έξοδο από την κρίση και για πραγματική ανάπτυξη. Η διαφορά των 7 ποσοστιαίων μονάδων ισοδυναμεί με επενδύσεις ύψους 12 δισ. ευρώ ετησίως, που μπορούν να ωθήσουν την οικονομία προς τα πάνω. Η προσέλκυση ιδιωτικών επενδύσεων είναι εφικτή, ιδιαίτερα αν συνεπικουρείται από τις χρηματοδοτήσεις του ΕΣΠΑ και των Διαρθρωτικών Ταμείων της ΕΕ. Οι τομείς οι οποίοι, αρχικά τουλάχιστον, μπορούν και είναι αναγκαίο να προσελκύσουν ιδιωτικά κεφάλαια, εγχώρια και ξένα, καθώς και δημόσιες επενδύσεις είναι τρεις: οι υποδομές, ο τουρισμός και η ενέργεια.

Η αναβάθμιση και ο εκμοντερρισμός του σιδηροδρομικού δικτύου και των δικτύων λιμένων της χώρας είναι εκ των ων ουκ άνευ, εάν πρόκειται η Ελλάδα να χρησιμοποιήσει πράγματι το πλεονέκτημα της γεωγραφικής της θέσης και να υποστηρίξει μια εξωστρεφή, ανταγωνιστική οικονομία. Ο τουρισμός, με αναβαθμισμένες υποδομές και υπηρεσίες, μπορεί να πρωταγωνιστήσει στη δημιουργία μιας νέας εικόνας για την Ελλάδα που, με τα αρχαιολογικά της μνημεία, τη φύση και τους ανθρώπους της, είναι ένα μέρος που όλοι θέλουν να επισκεφτούν. Η αναπτυξιακή γραμμή τουρισμού-πολιτισμού-κρουαζιέρας-αγροδιατροφής μπορεί να γίνει μοναδική και να «πουλάει» δώδεκα μήνες το χρόνο. Ο τομέας της ενέργειας, τέλος, μπορεί να λειτουργήσει ως στρατηγική εισροή σε μια νέα ανταγωνιστική ελληνική οικονομία, συνδέοντάς την με ένα νέο κύμα ανάπτυξης παγκόσμια. Η Ελλάδα μπορεί, επιπλέον, να συνεισφέρει ως μέρος μιας αλυσίδας ευρωπαϊκής ενεργειακής ασφάλειας. Αν και το φυσικό αέριο και οι ανανεώσιμες μορφές ενέργειας είναι οι νέοι πρωταγωνιστές, επ' ουδενί δεν πρέπει να αγνοούμε τα πολύ πλούσια κοιτάσματα λιγνίτη που διαθέτει η χώρα και τον υδάτινο πλούτο της. Ωστόσο, είναι πολύ λανθασμένη, κατά τη γνώμη μου, η άποψη ότι η οικονομία μας μπορεί ή πρέπει να γίνει μια οικονομία βασισμένη στο πετρέλαιο. Θα πρέπει να καβαλήσουμε το επόμενο κύμα ανάπτυξης που ογκούται, όχι αυτό που φθίνει. Το Αιγαίο αρχιπέλαγος και το Ιόνιο έχουν πολύ περισσότερο πλούτο να δώσουν απ' αυτό του πετρελαίου.

Κάποιες επενδύσεις μπορούν να προέλθουν και από το πρόγραμμα αποκρατικοποιήσεων. Όχι μέσα από αποκρατικοποιήσεις που θα μπορούσαμε να τις αποκαλέσουμε «της πυρκαγιάς» (“fire sales”), αλλά μέσα από ένα συνεκτικό πρόγραμμα που δουλεύει για την οικονομία και όχι για τους συμβούλους αποκρατικοποιήσεων. Είναι καθοριστικό ότι ένα τέτοιο πρόγραμμα θα πρέπει να αναπτύσσεται παράλληλα με τη διαδικασία δημιουργίας συνθηκών ανοίγματος του ανταγωνισμού, συνθηκών που απουσιάζουν και που είναι υπεύθυνες, σε μεγάλο βαθμό, για το γεγονός ότι η «εσωτερική υποτίμηση» την οποία βιώνουμε αφορά κυρίως τους μισθούς και όχι τις τιμές.

Βασικές προϋποθέσεις για την προσέλκυση ιδιωτικών κεφαλαίων είναι, πρώτο, ένα σταθερό και απλό σύστημα φορολογικών κανόνων και, δεύτερο, απλοποίηση και ταχύτητα στις διαδικασίες αδειοδότησης. Όμως, με ένα φορολογικό σύστημα «κουρελού» από τις εκατοντάδες ρυθμίσεις που εισάγονται ανά μήνα και με μια απίστευτη γραφειοκρατία που γεννά και ενισχύει τη διαφθορά, είναι δύσκολο να δούμε να έρχονται επενδύσεις. Θα πρέπει να μας προβληματίσει σοβαρά το ότι στην Έκθεση του World Economic Forum για το 2013 η Ελλάδα καταλαμβάνει, ως προς το επενδυτικό περιβάλλον, την 142^η θέση μεταξύ 148 χωρών. Όπως, επίσης, το ότι από τα περίπου 1 τρισ. δολάρια ξένων άμεσων επενδύσεων που διατέθηκαν ανά τον κόσμο το 2013, το μερίδιο της χώρας μας ήταν μηδενικό, όταν η Ιρλανδία εξασφάλισε για τον εαυτό της 46 δισ. δολάρια και η [Ισπανία](#) 37 δισ. δολάρια.

«Η "εσωτερική υποτίμηση" οφείλεται στην "εσωτερική ανατίμηση" της 10ετίας της ΟΝΕ»

Ο Πρύτανης του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών Κ. Γάτσιος στο naftemporiki.gr (3ο μέρος)

Σάββατο, 15 Μαρτίου 2014 15:40

«Η 'εσωτερική υποτίμηση' θα συνέβαινε ούτως ή άλλως. Το μόνο ερώτημα ήταν αν θα εφαρμοζόταν ελεγχόμενα ή καταστροφικά μέσω μιας άτακτης χρεοκοπίας», αναφέρει χαρακτηριστικά ο Πρύτανης του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών Κωνσταντίνος Γάτσιος, από το βήμα διαλόγου του naftemporiki.gr για τα δομικά χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας.

Ο κ. Γάτσιος κάνει λόγο για «ανεύθυνη 'εσωτερική ανατίμηση' της δεκαετίας της ΟΝΕ, ανεύθυνη γιατί δεν προκλήθηκε από μια αύξηση της παραγωγικότητας αλλά από την προσπάθεια να 'συλληφθεί' ο πληθωρισμός και να διαφυλαχθεί το βιοτικό επίπεδο των εργαζομένων, ανεξαρτήτως παραγωγικότητας». Υποστηρίζει δε ότι το να επιτίθεται κανείς και να καταδικάζει τη λιτότητα, «η οποία ασφαλώς κρύβει πόνο και ανασφάλεια, είναι σαν να καταδικάζει τον νόμο της βαρύτητας επειδή, αποφασίζοντας να πηδήξει από το μπαλκόνι του, έσπασε το πόδι του». Σύμφωνα με τον πρύτανη του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, στη δεκαετία 2000-2010 δεν υπήρξε ανάπτυξη αλλά αύξηση του ΑΕΠ κυρίως μέσα από την αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης.

Είπε στο naftemporiki.gr

- Η ελληνική κρίση είναι κρίση υπερσυσώρευσης παραγωγικών πόρων σε προστατευμένους κλάδους της οικονομίας με χαμηλή παραγωγικότητα.
- Οι Κευνσιανές πολιτικές τόνωσης της ζήτησης, μέσω μια επεκτατικής νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής, αναφέρονται αντιθέτως σε κρίσεις υποκατανάλωσης.
- Οι παραγωγοί θα πρέπει να προσαρμόζονται στις ανάγκες και τις απαιτήσεις των καταναλωτών, όχι το αντίστροφο.
- Ο ευρωπαϊκός Βορράς -κακώς- περιμένει τη λύση έξωθεν, από τις αντοχές της Κίνας και την επεκτατική πολιτική των ΗΠΑ.
- Η αύξηση του δημόσιου χρέους οφείλεται πρωτίστως στην ανάγκη να καλυφθεί το τεράστιο εμπορικό έλλειμμα.
- Δεν ξέρω πού βρίσκονται σήμερα οι κομματικοί στρατοί, όλοι όμως γνωρίζουμε πού βρίσκεται το χρέος και η ανεργία.

Παραγωγικό πρόβλημα και ελλείμματα στο εμπορικό ισοζύγιο υπήρχαν πάντοτε στη χώρα. Ποια διαφορά υπάρχει σήμερα; Ένα μεγάλο μέρος των αναλύσεων

αποδίδει τη διάσταση της σημερινής κρίσης στην παρατεταμένη ύφεση των τελευταίων ετών.

Για μια κοινωνικο-οικονομική ανάλυση της μεταπολεμικής περιόδου σας παραπέμπω στην εργασία μου με τον Δημήτρη Ιωάννου «Η Παθογένεια της Ελληνικής Οικονομίας», Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική, Τεύχος 29, Ιούλιος-Οκτώβριος 2013. Γιατί, πράγματι, το παραγωγικό πρόβλημα, η δημιουργία του, έχει βάθος χρόνου. Εξάλλου, τέτοιου είδους προβλήματα δεν δημιουργούνται από τη μια μέρα στην άλλη. Ούτε διορθώνονται από την μια μέρα στην άλλη, θα πρόσθετα. Και τα ελλείμματα, όπως λέτε, δεν είναι κάτι καινούργιο. Όμως, ελλείμματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και στο εμπορικό ισοζύγιο ύψους, κατά μέσο όρο, 10% του ΑΕΠ καθ' όλη τη διάρκεια της συμμετοχής μας στην ευρωζώνη, με το πρώτο μάλιστα να φτάνει στο θηριώδες 15% του ΑΕΠ το 2009, και ταυτόχρονη εκτίναξη του χρέους στα 140% του ΑΕΠ το 2010, μας υποδεικνύουν ότι κάτι θεμελιωδώς διαφορετικό συνέβη κατά τη δεκαετία της ΟΝΕ. Αλλά, ας πάρουμε τα πράγματα με τη σειρά.

Κατ' αρχάς, ο όρος «ύφεση» δεν είναι ακριβής. Αυτό, δεν είναι ένα απλό ζήτημα «ορισμού», ένα «ακαδημαϊκό» ζήτημα. Είναι ένα ζήτημα κεντρικό για την κατανόηση τού πού βρισκόμαστε, για τη συλλογική μας αυτογνωσία. Η αλήθεια είναι ότι δεν αντιμετωπίζουμε μια τυπική ύφεση, αλλά μια διαρθρωτική κατάρρευση του παραγωγικού μας ιστού, ιδιαίτερα, μάλιστα, του τομέα των «διεθνώς εμπορευσίμων», όπως προείπα. Ο όρος «ύφεση» υπονοεί ότι προηγήθηκε «ανάπτυξη». Όμως στη δεκαετία της ΟΝΕ, 2000-2010, ούτε ανάπτυξη υπήρξε, ούτε σύγκλιση με τις χώρες της Ευρωζώνης. Υπήρξε αύξηση του ΑΕΠ μέσα, κυρίως, από την αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης, κάτι που είναι εντελώς διαφορετικό. Γιατί ναι μεν το ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 30% μεταξύ 2003 και 2010, όμως την ίδια χρονική περίοδο το δημόσιο χρέος αυξήθηκε κατά 90%, σκαρφαλώνοντας στο 140% του ΑΕΠ από 96% του ΑΕΠ το 2003. Η αύξηση του ΑΕΠ αντανάκλα την αλόγιστη αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης, μέσου ετήσιου ύψους 75% του ΑΕΠ, έναντι 56% της υπόλοιπης ευρωζώνης. Η δε αύξηση του δημόσιου χρέους οφείλεται πρωτίστως στην ανάγκη να καλυφθεί το τεράστιο εμπορικό έλλειμμα, το μεγαλύτερο στην ευρωζώνη, που η κατανάλωση αυτή δημιουργούσε.

Η ανωτέρω σκιαγραφείσα διαδικασία υπερδανεισμού είχε, όμως, και ένα επιπλέον αποτέλεσμα, πολύ βαθύτερο, πάνω στην ήδη ισχνή παραγωγική δομή τής χώρας. Η έντονη υπερθέρμανση της οικονομίας που προκαλούσε ο υπερβολικός δανεισμός, οδηγούσε σε αύξηση των ονομαστικών τιμών στη χώρα μας πάνω από τον μέσο πληθωρισμό της ευρωζώνης. Αυτό, σε συνδυασμό με την ύπαρξη ενιαίου νομίσματος και την αδυναμία συναλλαγματικής υποτίμησης, οδηγούσε σταθερά σε επιδείνωση των περιθωρίων κέρδους τού τομέα των «διεθνώς εμπορευσίμων» και σε παράλληλη βελτίωση αυτών των «διεθνώς μη εμπορευσίμων», οικοδομή, εμπόριο κ.λπ.. Ως αποτέλεσμα, η κατανομή πόρων στην οικονομία, καθοδηγούμενη από τα υπαρκτά περιθώρια κέρδους, γιγάντωνε τον τομέα των «διεθνώς μη εμπορευσίμων» και αποδυνάμωνε αυτόν των «διεθνώς εμπορευσίμων». Ταυτόχρονα, η οριζόντια αύξηση των ονομαστικών μισθών για να «συλλάβουν» την άνοδο των ονομαστικών τιμών επέτεινε έτι περαιτέρω το πρόβλημα

ανταγωνιστικότητας του κρίσιμου τομέα των «διεθνώς εμπορευσίμων», οδηγώντας τον στην κατάρρευση. Αυτή η αποδιάρθρωση του παραγωγικού ιστού της χώρας είναι η γενεσιουργός αιτία των τεράστιων ελλειμμάτων στο εμπορικό ισοζύγιο και το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών καθ' όλη τη δεκαετία της ΟΝΕ.

Την ίδια χρονική περίοδο, την άφρονα και τυχοδιωκτική πολιτική του υπερδανεισμού που δημιούργησε, μέσω της ανεξέλεγκτης κατανάλωσης, μια παραίτηση ευημερίας, «ανάπτυξης» και «σύγκλισης», όταν στην πραγματικότητα η χώρα φτώχαινε και απέκλινε από τους εταίρους της, οι πολιτικές «ελίτ» της χώρας νομιμοποιούσαν με δεκάδες χιλιάδες προσλήψεις στο ευρύτερο δημόσιο, τις περισσότερες φορές χωρίς πραγματικό αντικείμενο εργασίας και, συνήθως, εκτός διαδικασιών ΑΣΕΠ, με σημειώματα πολιτευτών του στυλ «βάλε τον κάπου κάτι να κάνει –είναι καλό παιδί». Είναι μια δουλειά που, πράγματι, ξέρουν να κάνουν καλά. Πέραν της πολιτικής νομιμοποίησης, συγκάλυπταν με τον τρόπο αυτό και το γεγονός ότι ο παραγωγικός τομέας δεν μπορούσε να δημιουργήσει θέσεις εργασίας, για τους λόγους που προαναφέρθηκαν, ενώ, βεβαίως, βοηθούσαν και στην ενδυνάμωση των κομματικών τους στρατών. Δεν ξέρω τώρα πού βρίσκονται αυτοί οι κομματικοί στρατοί, όλοι όμως γνωρίζουμε πού βρίσκεται το χρέος και η ανεργία.

Το αναπόδραστο συμπέρασμα που προκύπτει από όλα αυτά είναι ότι η κρίση που διανύουμε είναι ενδογενής, έχει εγχώρια προέλευση. Θα συνέβαινε ανεξάρτητα από την παγκόσμια κρίση, αν και, ασφαλώς, η διαχείρισή της θα ήταν ευκολότερη χωρίς την τελευταία. Τα στοιχεία της ελληνικής κρίσης προϋπήρχαν της διεθνούς, ήταν «εκεί», συσσωρεύονταν επί σειρά ετών, «φώναζαν» αλλά εμείς δεν ακούγαμε. Για χρόνια τώρα, «η χώρα γλιστράει μέσα από τα χέρια μας». Αν θέλουμε να αποκτήσουμε τον έλεγχο της, να «την πάρουμε στα χέρια μας», απαιτείται αλήθεια και αυτογνωσία για τους λόγους που μας έφεραν σε αυτή τη δεινή θέση. Κάτι που επεσήμανα και στην αρχή της συνέντευξης. Γιατί, όπως ακριβώς η προέλευση της κρίσης είναι ενδογενής, έτσι και το «κλειδί» της λύσης, της «εξόδου», βρίσκεται στο εσωτερικό της χώρας, όχι έξω. Το πιστεύω βαθιά αυτό.

Μιλώντας για την ανάγκη παραγωγικής ανασυγκρότησης, πώς προσεγγίζετε το θέμα σε σχέση με το δίλημμα «γερμανικό ή αμερικανικό» μοντέλο διαχείρισης της κρίσης, που σε γενικές γραμμές σημαίνει «λιτότητα ή τόνωση της ζήτησης», με σημείο αναφοράς την Ελλάδα;

Υπάρχουν αρκετοί και, μάλιστα, πανεπιστημιακοί στη χώρα μας που ισχυρίζονται ότι υπάρχει τρόπος εξόδου από την κρίση μέσω μιας πολιτικής τόνωσης της εγχώριας ζήτησης. Επικαλούνται, μάλιστα, προς ενίσχυση του επιχειρηματός τους τον Κέυνς. Δύο παρατηρήσεις ως προς αυτό.

Η πρώτη είναι ότι οι Κευνσιανές πολιτικές τόνωσης της ζήτησης, μέσω μια επεκτατικής νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής, είναι πολιτικές αντιμετώπισης κρίσεων υποκατανάλωσης και, μάλιστα, υποκατανάλωσης προϊόντων του παραγωγικού τομέα της οικονομίας, που έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ανεργίας και την πτώση του συνολικού εισοδήματος. Σκοπός τους είναι να επαναφέρουν το υφιστάμενο παραγωγικό δυναμικό στο προηγούμενο επίπεδο

δραστηριότητας, ώστε να αυξηθεί πάλι η απασχόληση και να ανακάμψει το συνολικό εισόδημα.

Η δεύτερη παρατήρηση είναι ότι, όταν ανέπτυξε τα παραπάνω ο Κέυνς στη «Γενική Θεωρία» το 1936, είχε στο νου του μια οικονομία που δεν ακολουθεί τον «κανόνα χρυσού» –η Μεγάλη Βρετανία τον είχε εγκαταλείψει από το 1931–, που έχει δικό της νόμισμα και νομισματική πολιτική, δική της δημοσιονομική πολιτική και η οποία, φυσικά, δεν είναι χρεοκοπημένη.

Τίποτε από τα ανωτέρω δεν θα μπορούσαν να έχουν λιγότερη σχέση με την περίπτωση της κρίσης που βιώνουμε ως χώρα. Κατ' αρχάς, εδώ έχουμε μια οικονομία που έχει ως νόμισμα συναλλαγών το ευρώ, το οποίο δεν ελέγχει και, επομένως, δεν μπορεί να υποτιμήσει. Είναι, δηλαδή, σε έναν «οιονεί κανόνα χρυσού». Επίσης, καθότι χρεοκοπημένη, δεν έχει τη δυνατότητα κατά βούληση άσκησης δημοσιονομικής πολιτικής. Οι αυτοαποκαλούμενοι Κεϋνσιανοί αγνοούν, ή επιλέγουν να αγνοούν, ότι ο Κέυνς το 1925, σε μια γνωστή εργασία του με αφορμή την τότε πρόσδεση της στερλίνας στον «κανόνα χρυσού», εξηγούσε ότι, υπό τις δεδομένες συνθήκες, η μόνη δυνατότητα ισορροπίας της οικονομίας ήταν μέσα από την μείωση των πραγματικών μισθών. Πρόσθετε δε, ότι αυτό εγκυμονούσε τον κίνδυνο κοινωνικών συγκρούσεων.

Υπ' αυτήν την έννοια, η Ελλάδα σήμερα είναι πλησιέστερα στη Μεγάλη Βρετανία τού 1925 παρά του 1936, με την όχι άνευ σημασίας διαφορά ότι η Ελλάδα είναι δημοσιονομικά χρεοκοπημένη. Η μόνη υπαρκτή γι' αυτήν διέξοδος είναι μεν Κεϋνσιανών προδιαγραφών, αλλά εκείνων του 1925, όχι του 1936. Πρόκειται για την αναγκαία «εσωτερική υποτίμηση», που θα επαναφέρει τη μισθολογική δαπάνη ανά μονάδα προϊόντος σε επίπεδα συμβατά με την παραγωγικότητα της οικονομίας της, καθιστώντας την διεθνώς ανταγωνιστική και οδηγώντας σταδιακά τους παραγωγικούς της συντελεστές από τον προστατευμένο τομέα των «διεθνώς μη εμπορευσίμων» στον ανταγωνιστικό τομέα των «διεθνώς εμπορευσίμων».

Η «εσωτερική υποτίμηση», αυτό που αποκαλείτε στην ερώτησή σας «λιτότητα», ήταν αναπόφευκτη. Θα συνέβαινε ούτως ή άλλως, το μόνο ερώτημα ήταν αν θα εφαρμοζόταν ελεγχόμενα ή καταστροφικά μέσω μιας άτακτης χρεοκοπίας. Τα σταθεροποιητικά προγράμματα απέτρεψαν το δεύτερο. Η «εσωτερική υποτίμηση» δεν έχει ως αιτία της τα σταθεροποιητικά προγράμματα. Αιτία της είναι η ανεύθυνη «εσωτερική ανατίμηση» της δεκαετίας της ΟΝΕ. Ανεύθυνη, γιατί δεν προκλήθηκε από μια αύξηση της παραγωγικότητας –αυτή θα ήταν μια υγιής ανατίμηση–, αλλά από την προσπάθεια να «συλληφθεί» ο πληθωρισμός και να διαφυλαχθεί το βιοτικό επίπεδο των εργαζομένων, ανεξαρτήτως παραγωγικότητας. Όπως, όμως, ανέλυσα σε προηγούμενη ερώτησή σας, με τον τρόπο αυτό και ο πληθωρισμός ενισχυόταν και η ανταγωνιστικότητα της οικονομίας μας κατέρρευε. Ασφαλώς ισχύει ότι η «εσωτερική υποτίμηση» κρύβει πόνο και ανασφάλεια. Όμως, το να της επιτίθεται κανείς και να την καταδικάζει είναι σαν να καταδικάζει τον νόμο της βαρύτητας επειδή, αποφασίζοντας να πηδήξει από το μπαλκόνι του, έσπασε το πόδι του.

Ο σημαντικότερος λόγος, όμως, που οι πολιτικές «τόνωσης της ζήτησης» είναι όχι απλά ατελέσφορες, αλλά και καταστροφικές αν εφαρμοστούν σήμερα, είναι ότι η κρίση που αντιμετωπίζει η χώρα μας δεν είναι μια κρίση υποκατανάλωσης. Είναι, αντιθέτως, μια κρίση υπερσυσσώρευσης παραγωγικών πόρων σε προστατευμένους κλάδους της οικονομίας με χαμηλή παραγωγικότητα, των οποίων η ανάπτυξη όφειλε να έπεται και όχι να προηγείται της ανάπτυξης ανταγωνιστικών κλάδων με την υψηλή μέση παραγωγικότητα. Να το πω σχηματικά. Αν σε μια οικονομία που ανακυκλώνει το εισόδημά της μεταξύ καταστημάτων ρουχισμού εισαγωγής, παπουτσιών εισαγωγής, σουβλατζίδικων και καφετεριών «έπεφταν λεφτά από τον ουρανό» γενικώς και αδιακρίτως, το αποτέλεσμα θα ήταν η διεύρυνση του παρασιτισμού, με τη χώρα να μην παράγει τίποτε, να εισάγει τα πάντα και να οδηγεί το χρέος της στην στρατόσφαιρα. Μια τέτοιου τύπου επεκτατική πολιτική, αντιγραφή των πολιτικών που μας οδήγησαν στην καταστροφή, δεν θα άφηνε τίποτε όρθιο, βαθαίνοντας την εξάρτηση της χώρας μας από την ξένη βοήθεια, εάν αυτή ήταν τότε διαθέσιμη. Είναι μια πολιτική που «δουλεύει» για νέα Μνημόνια, που διαιωνίζει τις συνθήκες αναίρεσης της ανεξαρτησία μας ως κράτους και της αξιοπρέπειάς μας ως λαού και έθνους.

Η κρίση που αντιμετωπίζουμε δεν είναι μια «κρίση ζήτησης». Μια αύξηση της ανταγωνιστικής παραγωγής σε «διεθνώς εμπορεύσιμα» μιας «μικρής ανοικτής οικονομίας», όπως είναι η ελληνική, μπορεί εύκολα να απορροφηθεί από τον ωκεανό της παγκόσμιας ζήτησης. Η κρίση που αντιμετωπίζουμε είναι μια «κρίση προσφοράς». Οφείλεται στο σοβαρότατο διαρθρωτικό πρόβλημα της παραγωγικής μας δομής που απέκρυβε η πλημμυρίδα δανείων και η συναφής υπερκατανάλωση. Συνεπώς, εάν πράγματι ενδιαφερόμαστε για την παραγωγική ανασυγκρότηση της χώρας και δεν θέλουμε ο όρος αυτός να έχει την τύχη άλλων, αντίστοιχης σημασίας, εξαγγελιών πολιτικής τού παρελθόντος, όπως «εκσυγχρονισμός» και «επανάδραση του κράτους», θα πρέπει να κάνουμε τα ακριβώς αντίθετα απ' ό,τι κάναμε τα πολλά προηγούμενα χρόνια. Να στραφούμε στην παραγωγή, τις επενδύσεις και τις εξαγωγές και όχι στον παρασιτισμό και τις εισαγωγές. Απαιτείται, ιδιαίτερα, μια πολιτική που θα αυξάνει το μέγεθος και το σφρίγος του τομέα των «διεθνώς εμπορευσίμων». Με μια κουβέντα, οι όποιοι διαθέσιμοι πόροι και οι έστω περιορισμένες πιστώσεις πρέπει να κατευθύνονται προς την ενίσχυση δυναμικών, εξωστρεφών επιχειρήσεων. Όχι προς χρεοκοπημένες επιχειρήσεις, οι οποίες λόγω των σχέσεών τους με το πολιτικό σύστημα απαιτούν και, ενίοτε, εκβιάζουν την τροφοδότησή τους με δανειακά κεφάλαια.

Ένα τελευταίο σχόλιο. Όσα προανέφερα εστιάζονται στα του οίκου μας, όπως άλλωστε και η ερώτησή σας. Και έτσι πρέπει, γιατί αυτό είναι το μείζον. Αξίζει, όμως, να πούμε δυο λόγια για τον προβληματικό χαρακτήρα της ευρωπαϊκής δημοσιονομικής απάντησης στην κρίση. Χώρες, όπως η Ελλάδα, οι οποίες δεν είναι σε θέση να ακολουθήσουν επεκτατική αντικυκλική δημοσιονομική πολιτική, είναι λογικό να περιμένουν να ευεργετηθούν από τις έστω δευτερογενείς επιπτώσεις μιας τέτοιας πολιτικής από τους εταίρους τους που δεν αντιμετωπίζουν αντίστοιχα προβλήματα. Όμως κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει. Τόσο η [Γερμανία](#), η ισχυρότερη ευρωπαϊκή οικονομία, όσο και οι υπόλοιπες χώρες τού Βορρά, με ελεγχόμενα δημοσιονομικά και περιορισμένο δημόσιο χρέος, ακολουθούν μια άτολμη

δημοσιονομική πολιτική, φοβούμενες μήπως μια τόνωση της ζήτησης διογκώσει μελλοντικά το δημόσιο χρέος τους. Περιμένουν τη λύση έξωθεν. Από τις αντοχές της Κίνας και την επεκτατική πολιτική των [ΗΠΑ](#). Αυτή η προσέγγιση, ωστόσο, δεν βοηθά όχι μόνο τους εταίρους τους που βρίσκονται σε κατάσταση ανάγκης, αλλά ούτε και τις ίδιες καθώς ο κίνδυνος η οικονομική κάμψη να παρασύρει και τις ίδιες είναι υπαρκτός. Αναδεικνύει, βέβαια, τα σοβαρά προβλήματα αρχιτεκτονικής της ευρωζώνης καθώς και την έλλειψη σαφούς προσανατολισμού στον τρόπο αντιμετώπισης της κρίσης.

Ποιες διαρθρωτικού τύπου επιλογές και παρεμβάσεις θεωρείτε ότι θα βοηθούσαν σε αυτήν τη φάση την ελληνική οικονομία σε τομείς όπως το Δημόσιο, η Φορολόγηση η Επιχειρηματικότητα, η Αγορά το Κοινωνικό κράτος ή η Παραγωγή;

Έχουμε ήδη θίξει παρεμβάσεις που απαιτούνται στους επί μέρους τομείς που αναφέρεστε. Αντί να επεκταθούμε σε πιο λεπτομερειακές αναφορές που θα απαιτούσαν η κάθε μία και μια ξεχωριστή συνέντευξη, θεωρώ χρησιμότερο να εστιαστούμε στις βασικές αρχές οι οποίες, κατά τη γνώμη μου, θα πρέπει να διαπερνούν ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Η στόχευση πρέπει να είναι η θεραπεία βασικών παθογενειών της οικονομικής πολιτικής από το 1949 έως το 2009, οι οποίες διαμόρφωσαν μια μεταπρατική οικονομία και μια κοινωνία φοβική έναντι της παραγωγής.

Η πρώτη αρχή είναι ότι προτεραιότητα θα πρέπει να δίδεται στον πολίτη ως δυνητική παραγωγική μονάδα, στον εφοδιασμό του με τις κατάλληλες δεξιότητες και γνώσεις ώστε να μπορεί, μέσα σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο και εξελισσόμενο περιβάλλον, να αξιοποιεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τις δυνατότητές του. Η αρχή αυτή βρίσκεται στον αντίποδα μιας αντίληψης καταστροφικής για τον πολίτη και αυτοκτονικής για την κοινωνία, σύμφωνα με την οποία θα έπρεπε να προστατεύεται όχι ο πολίτης, αλλά η θέση την οποία κάλυπτε, ασχέτως παραγωγικής συμβολής. Αρχή η οποία, στην μεν μετεμφυλιακή περίοδο πήρε τη μορφή θεσμοθέτησης δεκάδων «κλειστών επαγγελμάτων» –αναχρονισμός που παραμένει ζωντανός μέχρι σήμερα–, στη δε περίοδο μετά το 1981 πήρε την μορφή μαζικής εισόδου στο ευρύτερο Δημόσιο.

Η δεύτερη αρχή, απόρροια και της πρώτης, είναι ότι η οικονομική πολιτική οφείλει να υποστηρίζει τα δικαιώματα των πολιτών ως καταναλωτών δημόσιων και ιδιωτικών αγαθών, και όχι να διασφαλίζει τα συμφέροντα των «παραγωγών» αυτών των αγαθών. Το τελευταίο, είναι η γενεσιουργός αιτία για την ανάπτυξη και κυριαρχία των κρατικοδίαιτων «επιχειρηματιών», αυτό που ο Καββαδίας δεκαετίες πριν αποκάλεσε «ιδιωτικο-δημόσιο», καθώς και για την χαμηλή παραγωγικότητα των υπηρεσιών τού Δημοσίου. Κύριο μέλημα της κοινωνίας πρέπει να είναι η μόρφωση και η υγεία των πολιτών της και όχι η εντοπιότητα του δασκάλου ή το ποσοστό κέρδους τού φαρμακοποιού. Όπως καταδεικνύει η παγκόσμια εμπειρία, με προεξάρχουσα εκείνης της Σοβιετικής Ένωσης, οι οικονομίες που αναπτύσσονται είναι εκείνες στις οποίες οι παραγωγοί προσαρμόζονται στις ανάγκες και απαιτήσεις των καταναλωτών, όχι το αντίστροφο.

Τέλος, η τρίτη αρχή, που προκύπτει από τις δύο προηγούμενες, είναι ότι θα πρέπει να επιτραπεί στις δυνάμεις του ανταγωνισμού να διαμορφώσουν τον παραγωγικό ιστό της χώρας, προσδίδοντάς του δυναμισμό, με τις ρυθμιστικές αρχές να θεραπεύουν τις στρεβλώσεις των αγορών. Η αντίληψη αυτή είναι στον αντίποδα εκείνης που θέλει να θεωρεί ότι τα παραπάνω μπορούν να γίνουν, κατά τρόπο ισοδύναμο, μέσω μιας πολιτικής υποστήριξης της παραγωγής και των «επιχειρηματιών» με «κατάλληλη διευθέτηση της ζήτησης». Η αντίληψη αυτή, στην μετεμφυλιακή περίοδο πήρε την μορφή του πολλαπλού προστατευτισμού, στη δε περίοδο μετά την είσοδο στην ΟΝΕ την μορφή του εκτεταμένου δανεισμού και του τρόπου διαχείρισης των κοινοτικών κονδυλίων, όπως έχω ήδη αναφέρει. Το αποτέλεσμα, βεβαίως, είναι ότι πλέον η χώρα δεν διαθέτει επαρκή παραγωγική βάση και κινδυνεύει με συνολική κατάρρευση.

Η αναγκαιότητα διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στη βάση των παραπάνω αρχών είναι, κατά τη γνώμη μου, μεγάλη για το μέλλον της χώρας μας, ως οικονομίας και κοινωνίας. Κινούνται στον αντίποδα θεμελιωδών σφαλμάτων της προηγούμενης ιστορικής εμπειρίας, εμπεδώνοντας νοοτροπίες, συμπεριφορές και κοινωνικές πρακτικές που είναι κρίσιμης σημασίας, αν είναι να βγούμε από το λάκκο που με δική μας ευθύνη έχουμε βρεθεί. Γιατί όταν ένα κράτος επιδιώκει να καθορίζει τα πάντα, όπως το δικό μας, τότε εξελίσσεται σε ένα γραφειοκρατικό τέρας που, όχι μόνο στραγγαλίζει την ανάπτυξη αντί να την υποβοηθά, αλλά που δεν μπορεί επιπλέον να κάνει τα κύρια και σημαντικά, όπως το εθνικό κτηματολόγιο και την εισαγωγή διπλογραφικού συστήματος στα δημόσια νοσοκομεία. Γιατί όταν, όπως συμβαίνει σήμερα, το μεγαλύτερο μέρος των εισοδημάτων περνά μέσα από το Δημόσιο, τότε είναι αναπόφευκτο αυτό να μετατραπεί σε κέντρο διαφθοράς και φαυλοκρατίας. Γιατί όταν ο πολίτης έχει διαπαιδαγωγηθεί να εκλαμβάνει το εισόδημά του ως πρόσοδο από το κράτος παρά ως επιβράβευση της προσπάθειάς του, τότε είναι επόμενο να προσαρμόζει αντίστοιχα την πολιτική του συμπεριφορά. Γιατί η μόνη πραγματική ζήτηση, ειδικά για μια «μικρή ανοιχτή οικονομία», όπως είναι η ελληνική, είναι εκείνη της παγκόσμιας αγοράς, μέρος της οποίας είναι η ελληνική. Η ουσιαστική ανάπτυξη μπορεί να προέλθει μόνο εάν «σκεφτόμαστε εγχωρίως και δρούμε παγκοσμίως», και όχι μέσα από πολιτικές «τόνωσης» ή «διαχείρισης της ζήτησης», που οδηγούν σε σπατάλη πολύτιμων πόρων κατευθύνοντάς τους σε αδιέξοδες ή και επιλήψιμες χρήσεις.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΩΣΤΟΥΛΑΣ vkost@naftemporiki.gr